

DUBROVAČKI PREPORODITELJSKI KRUG

Slavica Stojan

Duhovnim ocem i začetnikom hrvatskoga preporodnoga duha smatrali su u Dubrovniku Đura Ferića (1739-1820), osebnju figuru naše književne i kulturne povijesti. Zato su njegovom osobnošću i književnim djelom obilježeni javni nastupi prvih dubrovačkih preporoditelja. On je cijeli svoj život proživio u Dubrovniku, završivši isusovački kolegij, djelujući kao profesor humaniore i književnosti, baveći se privatnom podukom, imajući svesrdno na umu odgoj dubrovačke mladeži, čitajući djela europskih književnosti na originalnim jezicima (engl. njem. franc. tal.). Privlačili su ga narodna poezija i općenito narodna umjetnost i umotvorstvo. Kao jedan od rijetkih latinista Đuro Ferić isticao je ljepotu svoga narodnog jezika i važnost stvaranja na njemu, nastojeći da se rukopisi starih hrvatskih pisaca sačuvaju, očitujući na taj način ljubav prema izvornoj hrvatskoj riječi.¹ Još je prije njega iz mora latinizma podizala glas Anica Bošković zauzimajući se za nacionalni jezik i književnost na njemu temeljenu i stvaranu. Klica budućega preporodnog zamaha u Dubrovniku može se naslutiti i u nastojanju Đanluka Volantića da objavi Gundulićeva *Osmana* u kalendaru Antuna Martecchinija za godinu 1804., kako to svjedoči Appendini, u pjesničkoj nadopuni Pjerka Sorkočevića, u zauzetosti Ambroza Markovića koji je uz pomoć knjižničara i subrata Benigna Albertinija (kasnijeg biskupa) tiskao *Osmana* 1826., bojeći se da se to kapitalno djelo hrvatske književnosti u rukopisu ne zagubi.²

Moglo bi se još nanizati imena na prijelazu 18. u 19. st. i ranije, u djelovanju kojih se razvijala preporodna klica. Ferićevoj popularnosti pridonijeli su ponajprije njegovi učenici koje je podučavao u domoljubnom duhu i s puno ljubavi prema narodnome jeziku i književnoj tradiciji. Među njima se isticao i jedan stranac, Marko Bruere, kojega s pravom držimo ponajboljim pjesnikom *fin de siècle* u Dubrovniku, a stvarao je na hrvatskome jeziku. Istodobno je nekolicina dubrovačkih književnika činila elitistički intelektualni krug koji je, za razliku od spomenutih nastojanja, držao da nije vrijedno truda služiti se hrvatskim jezikom koji je dezintegriran i bez čitalačke publike, dok se mnogo šire mogućnosti otvaraju onima koji pišu talijanskim jezikom. Pripadali su mu braća Krša, otac i sin Andrović, Ivo Bizzaro te Luko Stulli.³

Antun Kaznačić bio je od onih koji su čuvali živu uspomenu na Ferića, njegujući narodni jezik i usmenu tradiciju, držeći svoga učitelja lučonošom preporodnoga zbivanja.⁴ Imao je želje i vitalnosti taj dubrovački odvjetnik iz građanske obitelji osluhnuti nove poticaje, prenuti se iz dubrovačke provincijske letargije i s kratke morske linije od Sutorine do Kleka, uputiti pogled i pružiti ruke prema drugim hrvatskim područjima, prije svega prema Zagrebu. Zahvalnošću je motiviran Kaznačićev tekst o Feriću objavljen u *Zori dalmatinskoj* za urednikovanja njegova sina Ivana Augusta Kaznačića.⁵ Ferićeve književne priloge donio je drugi svezak *Danice* 1836. godine, s potpisom Ferića kao ilira iz Dubrovnika, te drugi svezak *Kola* 1842. godine koji je na prvoj stranici istaknuo Ferićevu hrvatsku pjesmu »Uzetje Očakovo«. Iza ovih priloga stajao je Antun Kaznačić. On je potaknuo i mladog Antuna Kazalija da napiše tekst o Feriću u prestižnom izdanju *Galleria di Ragusei illustri*. Prvi javni Kaznačićev istup u preporodnom duhu bilo je objavljivanje Manzonijeve pjesme »Peti svibnja« u hrvatskom prijevodu, u *Gazzetti di Zara*, koji je suradnik jednog milanskog lista nazvao nedostojnim i barbarskim.⁶ Kaznačić je odgovorio na taj drski napad iskoristivši prigodu da dade široki pregled hrvatske književnosti koja je nastajala tijekom stoljeća u Dubrovniku na nacionalnome jeziku.⁷ Za njegovo čvrsto vezivanje uz ilirski pokret bio je prilično značajan dolazak mladog Ivana Trnskog u Dubrovnik 1836. godine.⁸ Naime, upravo počevši od preporoda traje do današnjega dana usmjerenost Dubrovnika prema Zagrebu kao središtu iz kojega emaniraju poticaji, pobude, inicijative iz Zagreba prema Dubrovniku kao osobitoj vrijednosti jedinstvene ljepote i temelju hrvatske kulture. Preporodno raspoloženje nije Trnski tada donio

u Dubrovnik, ali je zasigurno pridonio pozitivnom nemiru i kreativnom uzbuđenju koje se u Gradu osjećalo.

Na Trnskoga je ostavio snažan dojam Kaznačićev temperamentni domoljubni polet: »Valjalo bi da se mnenje toga poznata i hvaljena literatora od svijuh mladih spisateljah objeručke poprime i izvedu budući da on ne samo savjetuje da blaga jezika i njegovu krasotu i ugodnost u starih spisateljah dubrovačkih (i inih) potražimo, nego da se tamo i okrenemo gdje je naš jezik u najljepšem i najčistijem životu ...«⁹ Od toga boravka Ivana Trnskoga započinje duboka i trajna veza Dubrovčana s preporodom. U tom svjetlu odvijat će se i buduća suradnja sa Stankom Vrazom, Gajem i drugim zagrebačkim ilircima. Posjet Gaja i Antuna Mažuranića, a desetak godina poslije i I. Kukuljevića Sakcinskog Dubrovniku pojačao je tu povezanost i učvrstio je još više i značajnije.

Iako je Antun Kaznačić pripadao mentalitetu ljudi za koje će Kukuljević prigodom susreta s Dubrovnikom kazati da je vješt, mnogoučen, ali neradljiv, taj bonvivan, koji je potratio imanje svoje žene, inače bogate nasljednice, stihotvorac šaljivih pjesmica i kolendi iz generacije dubrovačkih pisaca 18. stoljeća, od kojih je u osvitu preporoda većina bila mrtva ili pak mladenački žar potrošila u nekim drugim vremenima (Pjerko Bunić u borbama za spas Republike), Kaznačić je ne samo uspio okupiti oko sebe vršnjake svoga sina Ivana Augusta, buduće književne i kulturne djelatnike: Orsata (Meda) Pucića, Antuna Paska Kazalija, Mata Vodopića te Antuna Ročića (mladoga klerika koji mu se prvi odazvao),¹⁰ već je na te mlade dubrovačke intelektualce prenio i svoje preporodno oduševljenje (njegov sin Ivan August te braća Niko Veliki i Orsat Pucić bili su, uz to, školujući se u Italiji, izloženi utjecaju talijanskoga romantičarskog nacionalizma četrdesetih godina). Držeći ga, kako je to slikovito kazao Luko Zore, zadnjim tračkom dubrovačke svjetlosti (u književnom pogledu), i životopisci Kaznačićevi ističu da je bio poštovan od mladog naraštaja.¹¹ Možda najbolje njegovo raspoloženje tumače riječi Kaznačićeva suvremenika i istomišljenika Lukše Gučetića Ovčarevića, koji je u to vrijeme službovao u Beču, priključio se ilircima susrevši se tamo s nositeljima ilirskoga pokreta: »... stari Dubrovčani, a ja sam stari Dubrovčanin, nosili su peruke i plašte i nadvorno, bili su tihi, oprezni, mirni odmjereni, ne hvastavi, rasudivi ... ali u gibeli svoje domovine upalili bi se — pak bi metli i plaš i peruku i vatreno čućeli i činili ko mlados — Ali erbo su prije mnogo mislili, čitali, mnogo svijeta viđali, mnogo odmjerali — tako kad bi potreba došla, znali bi gdje, kako, koliko i kojijem oružjem valja udarit ... i njihova vatrenos njih raspirivala, a ne žagla.«¹²

Kaznačić se na početku odlučuje na suradnju s Antunom Martecchinijem, tiskarom koji osim poduzetničkoga instinkta nije imao nikakva književna znanja, a ni poticaji im nisu bili identični — Martecchini, doseljeni Talijan, vidio je u tome, prije svega, zaradu.¹³

Rezultat ove suradnje bilo je ipak nekoliko izdanja starijih hrvatskih pisaca Dubrovčana među ostalim Gundulićeve *Suze* i *Marija Kalandrica*, 1838. *Jeđupka*, 1839. *Marunko* (Kačić, izdan u Veneciji, samo se raspačavao u njegovoj tiskari u Dubrovniku), a 1840. *Galleria di ragusei illustri* koja je izašla na talijanskom jeziku, nakon bezuspješnih Kaznačićevih nastojanja da Martecchini popusti i izda je na hrvatskom jeziku.¹⁴ No, ovdje će se prvi put, uz suradnika Nikolu Tommasea koji je osobno doživio hrvatski narodni preporod najprije kroz njegove dubrovačke odjeke kad se za kratka boravka u tome gradu u jesen 1839. susreo s Antunom Kaznačićem,¹⁵ javiti i imena mladih pisaca iz Dubrovnika i preporoditelja: Ivana Augusta Kaznačića, Orsata Pucića i Antuna Kazalija, koji će činiti jezgro dubrovačkoga preporoditeljskog kruga, dva posljednja relativno talentirani pjesnici i dva prva s izrazitim uredničko-književnim sposobnostima. Iste godine mladi Kaznačić i Orsat Pucić počeli su zajednički surađivati u vodećem listu venecijanskoga područja, tršćanskoj *La Favilla*, urednika Valussija i Dal Ongara, koji su bili potaknuti općim zanimanjem za slavenstvo četrdesetih godina sa serijom od 15 napisa, sve vezanih za širu slavensku problematiku, ali pružajući i šire obavijesti o hrvatskoj književnoj kulturi i povijesti.

U 1835., prvoj godini *Daničina* izlaženja, nema suradnika iz Dubrovnika, pa ni vijesti vezanih za Dubrovnik. Godine 1836. *Danica* je objavila basnu o lisici i gavranu autora Đura Ferića, a potpisavši ga kao »ilira iz Dubrovnika«.¹⁶ Antun Kaznačić javio se u *Danici ilirskoj* 1837, i to pjesmom koju je posvetio uspomeni na Franju Mariju Appendinija.¹⁷ Tijekom 1837. godine *Danica ilirska* donijela je u rubrici »Razno cvetje iz izverstnih pesnikah ilirskih« pet pjesničkih priloga Ignjata Đurđevića, četiri pjesme Dominka Zlatarića (jedan prijevod), po jedan Gundulićev (iz *Osmana*) i Junija Palmotića. Kao što je prvi dubrovački prilog *Danice* bio povezan s imenom i ulogom Ferićevom u pretpreporodnom ozračju dubrovačkom, tako je i prvi (i jedini) prilog za *Kolo* iz Dubrovnika bio također Ferićev, a posredno vezan uz ime Antuna Kaznačića.¹⁸

Petar F. Martecchini izdao je *Jeđupku* 1838. godine s Kaznačićevim predgovorom i posvetom Ljudevitu Gaju (napisano još 1837.), u kojoj je očitovao

preporodnu svijest, »narodne dike duhom razgrijan i podžežen« i želju da se priključi ilirstvu: »Primi dake moga Čubranovića, *Jeđupku* ko najljepši cvijet koga je dubrovački vrt za jezika našega ures uzgojio i mene Tvojijem zamjericima, zasve malo vrijedna, molim te pridruži.«

Kaznačićevi su pothvati, unatoč udaljenosti Dubrovnika od središta preporodnih zbivanja, primani u Zagrebu s istinskim poštovanjem i zahvalnošću. *Danica* je s pohvalom izvijestila o Kaznačićevu izdanju *Jeđupke*.¹⁹ Vraz ga je nazvao stupom koji drži slavnu dubrovačku trublju: »Čemu bi Vas ja hvalio Ilira, koga već dosta djela hvale hvalom kojom se rijetki ponosit mogu.«²⁰

Gaj je prigodom svoga boravka 1841. godine bio kraljevski dočekan u Dubrovniku; otvarale su mu se inače ljubomorno čuvane obiteljske knjižnice i arhivi (Čulić, međutim, nije dopustio da uđe u knjižnicu Male braće), povjereni su mu brojni rukopisi, a on je dao mnoga obećanja koja nije nikad izvršio. O tome svjedoče koju godinu poslije pisma nezadovoljnih gospara i gospođa upućena Gaju koja, zadržavajući se u okvirima dubrovačke skladnosti, ne mogu sakriti ogorčenje.²¹

Još je jednoga gosta iz Zagreba, nekoliko godina poslije, Dubrovnik iščekivao u slavljeničkom ozračju s lovorovim vijencima, bana Josipa Jelačića, očitujući na taj način i svoju želju za jedinstvenom političko-teritorijalnom zajednicom s ostalom Hrvatskom. Brojne su prigodnice spjevane u čast njegova očekivanoga dolaska krajem 1848.²²

U *Danici ilirskoj* se tijekom 1839. godine javljaju Antun Kaznačić i mladi ilirac iz Dubrovnika Antun Ročić.²³ Kaznačićevu pjesmu »Varka« objavila je *Danica* 1843. godine.²⁴ Orsat Pucić javio se te iste godine prvi put u *Danici* zauzimajući se za Gajev pravopis, te predlažući Kuzmaniću da ga primijeni u *Zori dalmatinskoj*, a obvezujući se da će ga poduprijeti mladi intelektualci Dalmacije i Dubrovnika.²⁵ Tijekom 1844. u više se navrata oglasio Pucić u *Danici*.²⁶ »Piesan Dubrovniku« Antuna Kaznačića spjevanu u povodu zagrebačkog izdanja *Osmana* objavila je *Danica* sljedeće godine.²⁷ Tijekom godine 1848. i 1849. u *Danici* se još od Dubrovčana javljao samo Orsat Pucić.²⁸ Ime Antuna Kaznačića, njegova preporoditeljska pregnuća i književno značenje poslije četrdesetih pali su pomalo u zaborav u Zagrebu, pa je njegov *Razgovor Dubrovčanina i Dalmatinca u Zadru*, u kojem se zauzima za ujedinjenje hrvatskih zemalja te za jedinstveni jezik i pravopis, objavio Bogović u četvrtom godištu *Nevena*, zapisavši, umjesto njegova

imena, kao autora »njekog starog Dubrovčanina«. Njegova nastojanja prihvatila je i njegovala mlađa generacija dubrovačkih pisaca i književnih djelatnika, pa je tako Ročić objavio 1849. u Dubrovniku Hidžine prijevode Horacija.²⁹ Petar Frano Martecchini objavio je prijevod Ovidijevih *Heroida* Josipa i Jakova Betondića u Gajevom pravopisu.

Suradnja dubrovačkih preporoditelja očitovala se na najbolji način u *Zori dalmatinskoj*, posebice u drugoj godini njezina života kad je za njezino uredničko kormilo sjeo Ivan August Kaznačić. Još za Kuzmanićeva vodstva u ovome časopisu javio se iz Dubrovnika Antun Ročić, onaj isti izjašnjeni ilirac koji se 1839. mladenačkim temperamentom oglasio na osudu Špira Popovića o općoj uspavanosti u *Danici*: »Ne spimo, svi ne spimo, nut ima jedan grad ...« s pjesmom »Post nubila foebus«, koja se tematski nastavila na Preradovićevu zanosnu budnicu »Zora puca bit će dana«. *Zora* ima u to vrijeme tek desetak dubrovačkih pretplatnika, a krajem iste godine javit će se kao suradnici tada padovanski studenti Ivan August Kaznačić i Orsat Pucić.³⁰ Kaznačićevim dolaskom u *Zoru* povećao se ne samo broj pretplatnika, već i njezinih suradnika. Bili su to P. A. Kazali, Antun i I. A. Kaznačić, Orsat Pucić, Marko Marinović, Pjerko Bona, Matija Ban, Franjo Kunjašić, a objavljuju se djela starijih hrvatskih pisaca iz Dubrovnika: Đurđevića, Hidže, Skvadrija, Salatića. Orsat Pucić javio se u prvom broju drugoga godišta *Zore* s osvrtom na pjesništvo Ignjata Đurđevića, otkrivajući *Zorinim* čitateljima to najživlje hrvatsko vrelo lirskog nadahnuća krajem 17. stoljeća. Ročić je napisao osvrt na Pucićevu antologiju starijega hrvatskog pjesništva, a Pucić prikazao njegova nabožna djela. Objavljeni su te godine Hidžini prijevodi Horacija, kao i neke pjesme Ignjata Đurđevića. Na životopis i stvaralačko djelo Đura Ferića osvrnuo se Antun Kaznačić. Književnim priložima osobito se isticao Pasko Antun Kazali koji je sudjelovanjem u *Zori* započeo uspješan spisateljski rad tijekom duga životnoga vijeka.

Iako su bili najzapaženiji na literarnom području, dubrovački suradnici *Zore dalmatinske* javljali su se i znanstvenim, etnografskim, didaktičnim i bogoštovnim tekstovima. Djelovanje dubrovačkih kulturnih i književnih djelatnika u *Zori dalmatinskoj* učinilo ih je prepoznatljivim preporoditeljskim krugom koji je, bez obzira na neke kasnije iluzije i zablude, uspješno djelovao sredinom i u prvoj polovici 19. stoljeća u Dubrovniku. Kaznačićevim napuštanjem *Zore dalmatinske* ona ostaje najvećim dijelom i bez dubrovačkih suradnika, doživljujući značajnu stagnaciju.

Već spomenuti Lukša Gučetić Ovčarević zauzeo se za pokretanje angažiranog tjednika koji bi uz političke teme njegovao i one književne i opće kulturne. Taj je projekt okupio intelektualne snage dubrovačke, mlade i starije, no list *Rimembranze della settimana*, bez glavnog urednika i jasnog političkog stava, jedva je trajao dva mjeseca. Mnogi se aktivisti povlače tada iz javnog života. Razočaranje koje je zahvatilo Hrvate spoznajom da se doprinos spašavanju carevine smatra samo podaničkom dužnošću osjećali su i Dubrovčani. Sredinom 1849. godine Gučetić se tužio A. T. Brliću: »Sve su sile moga srca, moje vatrene ljubavi za narod (a ti je poznaš) tako slomljene da mi se već ne da ino neg od kukavice činit ... Ja se već ničemu ne nadam ...«³¹

Mladi Kaznačić očito je drukčije razmišljao pokrenuvši, uz nekolicinu istomišljenika iz Dubrovnika, među kojima se ističe osobito domoljub Đuro Pulić, tjednik *L'Avvenire*, kojemu je u podnaslovu stajalo »Giornale croato scritto in italiano«. List visoke intelektualne razine, kako ga je okarakterizirao Josip Horvath, *L'Avvenire* se programski temeljio na istaknutoj ideji ujedinjenja hrvatskih zemalja, anticipirajući tako integracijski proces koji je nastupio šezdesetih godina, govoreći o banu Jelačiću kao novom hrvatskom vođi, pozivajući se na budućnost narodnosti koja, kako je to u posljednjem broju toga tjednika (prije nego što je zabranjen) istaknuo IAK, ne može biti zatrta. Kaznačićev vršnjak i sugrađanin Đuro Pulić (jedno vrijeme ravnatelj zadarske gimnazije) kritizirao je sustav austrougarskog školskog sustava zauzimajući se za rješenje prema kojemu bi obrazovanje bilo zasnovano na narodnosnom načelu, no list je, bez značajnijeg sluha za socijalna pitanja, zadržao do konca negativan stav prema ukinuću kmetstva.

Neposredno po ukinuću tjednika Kaznačić se, ohrabren svojim književnim drugovima iz Dubrovnika, počeo aktivno baviti mišlju o uređivanju novoga časopisa, isključivo književne naravi. Boravak Petra Preradovića u Dubrovniku, kojom prigodom je postao dubrovački zet, bio je također poticajan za nastanak toga književnog godišnjaka. Ovim se nastojanjima pridružio i Orsat Pucić koji se baš u to vrijeme vratio iz Italije, zadržavši se neko vrijeme u Zagrebu i objavljujući prijevode suvremenih književnika u *Danici*. Zajedničkim naporima uredili su prvi svezak književnoga godišnjaka koji su nazvali *Dubrovnik, cviet narodnog književstva*. Uz uvodnu riječ Orsata Pucića, objavljena je poezija Điva Bunića Vučićevića. Od suvremenih pjesničkih proizvoda izišlo je nekoliko pjesama Antuna Kaznačića, Pucićeve prepjevi *Odiseje*, Preradovićeve pjesma posvećena

Dubrovniku, kao i pregršt narodnih stihova. Književno-povijesni prilozi Matije Bana, protkani ekspanzionističkom i asimilatorskom prosrpskom koncepcijom, smanjuju književnu kvalitetu toga časopisa. Mnoge je pohvale zaslužio dobio taj svezak časopisa, a priznanja nije uzmanjkalo njegovim osmisliateljima i urednicima Puciću i Kaznačiću. Dobrim je dijelom i drugi svezak iz 1851. godine, kojim je Pucić predstavio pjesnika Bruerevića, opravdavao sve te lovorike, ali se u trećemu kao urednik posve nametnuo Matija Ban iskoristivši dobar glas časopisa za populariziranje Garašininove ideje. Protiv časopisa prosvjedovao je tada mladi Ante Starčević.³² I to je bio kraj toga lijepo zamišljenog projekta, a Dubrovnik je opet nastavio gnjeti u provincijskoj čamotinji. Tri dubrovačka preporoditelja djeluju u to vrijeme u Zadru kao gimnazijski profesori: Pulić, Kazali i Klaić. Odlaskom direktora Đura Pulića, nakon što je profesorsko vijeće zadarske gimnazije optuženo kao žarište nacionalnog političkog pokreta, odlazi iz iste gimnazije i profesor Antun Kazali. Zapošljava se u riječkoj gimnaziji u kojoj je ravnatelj Antun Mažuranić. U Rijeci je upoznao Frana Kurelca, preporoditelja Hrvatskoga primorja. U toj sredini Kazali je bio posve obuzet preporoditeljskim oduševljenjem i vjerom u hrvatsko nacionalno biće. Ni jedan od dubrovačkih preporoditelja nije bio pun nacionalnom energijom kao Kazali, ni jedan od njih nije tako iskazao svoj odnos prema hrvatskom nacionalnom identitetu. O tome svjedoči i spjev *Grobnik* koji će neposredno poslije toga napisati. Iskazao ga je na svoj temperamentan način u napitnici »Puna srдца pune čaše«, koju je objavio u karlovačkom listu *Glasonoša* što ga je uređivao Abel Lukšić, istaknuti predstavnik karlovačkog preporoditeljskog kruga, uz Dobrinoviće Vranicany, a potom i Frana Kurelca. Sredinom pedesetih godina pridružit će im se i Orsat Pucić koji je u ovoj sredini objavio svoju drugu zbirku pjesama, nakon što mu je pjesme *Talianke* objavio Gaj 1849.³³

Kukuljević stiže u Dubrovnik u jesen 1856. godine. Topao doček priredili su mu dubrovački intelektualci (od kojih je neke poznao iz prijašnjih susreta: I. A. Kaznačića još iz bečkih studentskih dana 1839., a Pucića za njegova boravka u Zagrebu 1849.). U razgovoru s braćom Pucićima, Nikom Velikim i Medom, Matom Vodopićem, Antunom Kazalijem, Ivanom Augustom Kaznačićem i Mihom Klaićem proveo je ugodno popodne na terasi Pucićeva ljetnikovca koji je još od srpsko-crnogorske paleži 1806. bio bez krova. Možda su ga upravo ti sugovornici potaknuli u uspomenu na Dubrovnik da temperament njegovih ljudi usporedi sa snažnim pljuskovima kiše praćene udarima vjetra, jer mu se u Dubrovniku sve

činilo gromovito, možda i zbog jačeg potresa koji je prvi put baš tom prigodom doživio. Kaznačić i Orsat Pucić pomogli su začetniku moderne hrvatske historiografije da uđe u dubrovačke knjižnice, da prođe dubrovačkim Arhivom. Tada je i nastala ideja o katalogu rukopisa knjižnice Male braće koju je realizirao Ivan August Kaznačić pod naslovom »Rukopisi hrvatski koji se nalaze u O.O. Franceškanah u Dubrovniku« 1859. godine u petoj knjizi *Arkiva za povjesnicu jugoslavensku*. Katalog Čulićeve knjižnice objavio je Kaznačić kao samostalnu knjigu 1860. u Zadru s predgovorom svoga sugrađanina i narodnjačkog istomišljenika Đura Pulića.³⁴ Zahvaljujući Kaznačiću i njegovim katalozima, počela su šezdesetih godina proučavanja starije hrvatske književnosti. Ističe to Franjo Rački u svom izvješću Jugoslavenskoj akademiji poslije boravka u Dubrovniku sedamdesetih godina.³⁵ Nakon što je JAZU, prema prijedlogu Franje Račkoga, ustrojila Odbor za izdavanje starih pisaca hrvatskih doputovao je s tom zadaćom i Vatroslav Jagić u Dubrovnik 1868. i boravio u njemu mjesec dana družeći se s intelektualcima narodnjacima koje je poimence spomenuo: Medom Pucićem, Nikom Velikim Pucićem, Ivanom Augustom Kaznačićem, Stjepanom Skurlom, Lovrom Kukuljicom i Perom Budmanijem.³⁶ Poticao ih je i na suradnju u Starim piscima hrvatskim, kojoj su se odazvali I. A. Kaznačić (sv. 3 i 4, Vetranović), Luko Zore (sv. 8, Nalješković i drugi), Pero Budmani (sv. 15, Junije Palmotić i sv. 16, Zoranić, Sasin i drugi). Budmani će se 80-tih godina prihvatiti rada na Akademijinu *Rječniku*.

Šezdesetih godina Niko Veliki Pucić, stariji brat Meda Pucića, kulturni i politički djelatnik, značajno je pridonio ujedinjenju te integracijskim procesima Dubrovnika sa sjevernom Hrvatskom. On je uspostavio tijesan kontakt sa Strossmayerom uočivši njegova politička nastojanja na području ujedinjenja.³⁷ Kao delegat dubrovačkog Općinskog vijeća Niko Veliki Pucić zastupao je ideju ujedinjenja u Beču pred carem. Na povratku je izabran za počasnoga građanina Zagreba i Zagrebačke županije.³⁸ Kao zastupnik u Hrvatskome saboru smatran je vođom dubrovačkih aneksionista. Strossmayer ga je nazivao najsajnijom sponom hrvatsva s ove i s one strane Velebita.³⁹ U Dubrovniku su ga podržavali intelektualci i narodnjaci: Marinica Đurđević, Antun Drobac, Rafo Pucić, Pero Budmani, Medo Pucić, Vlaho de Guilli, Pero Čingrija, Lovro Kukuljica, Stjepan Skurla (dvojica istaknutih dubrovačkih narodnjaka žive tada u Zadru: Miho Klaić i Niko Pulić) i Josip Bunić. Kao potpredsjednik Dalmatinskoga sabora isticao je

da Dalmacija mora slijediti sudbinu banske Hrvatske i vezati je uz njezinu. Pobijedivši na općinskim izborima u Dubrovniku, zauzetošću dubrovačkih narodnjaka započelo je pohrvaćivanje dubrovačke gimnazije 1869. godine. Vrlo je aktivno Niko Veliki Pucić sudjelovao u otvaranju dubrovačke čitaonice i pokretanju njezina zabavnika, koji je imao slijediti tradiciju ugašenu trećim sveskom godišnjaka *Dubrovnik cviet narodnog književstva*. Prvi svezak časopisa koji su, poštujući kontinuitet, nazvali *Dubrovnik, zabavnik narodne štionice*, izišao je 1866. u tiskari Antuna Zannonija u Splitu. Uredio ga je Niko Veliki Pucić uz pomoć brata Meda (Orsata) i don Lovra Kukuljice. Sljedeća tri sveska (za god. 1868., 1870. i 1876.) uredili su Lovro Kukuljica s Josipom Bunićem, a potom Josip Bunić sa Stjepanom Skurlom. Kao i književni godišnjak s polovice stoljeća i taj *Dubrovnik* donosio je književne priloge starijih hrvatskih pisaca iz Dubrovnika. Tako su, zahvaljujući mladom profesoru Buniću, sinu književnika Pjerka Bunića, objavljene Držičeve komedije *Dundo Maroje* u prvom i *Arkulin* u četvrtom svesku *Dubrovnika*, kao i jedna Nalješkovićeve komedija, šaljiva poezija dubrovačkih pjesnika 18. stoljeća, pobožna poezija Ivana Bunića Vučićevića. Dubrovački zabavnik osuđivao je povodjenje za stranim uzorima, o čemu svjedoče Pucićeve pjesma »Poma« (1. sv.) i Josipa Bunića »Negjelja pobjed na Brsaljam« koju je mladić posvetio dum Matu Vodopiću (3. sv.). Zato on i ne donosi prijevode suvremenih europskih književnih djela (iznimka je Mickiewiczeva pripovijetka i poslovice Goetheove (u 4. sv.), već su tu našli mjesta Hidžini prepjevi iz grčke mitologije, Kazalijev prepjev šestoga pjevanja *Ilijade* te Buzolićevo četvrto pjevanje Vergilijeve *Eneide*. Umjesto toga, zabavnici su donijeli Vodopićeve *Mariju* i *Tužnu Jelu*, pjesme Pjerka Bunića, pjesme I. A. Kaznačića. Peti svezak izišao je tek 1885. godine s urednikom dum Ivanom Stojanovićem, koji je kao srbokatolik očitovao u njemu namjere srpske stranke koja je u to vrijeme jačala u Dubrovniku. U međuvremenu se pojavio i časopis *Slovinac* koji je, uz neke kvalitetne priloge kao što je na pr. prvi cjeloviti prijevod jedne Shakespeareove tragedije, također slijedio srpsku nacionalističku ideologiju, što je oštro, u samom začetku, napao dum Ivan Pavlinović.

Dubrovački preporoditeljski krug ustanovio je povezanost hrvatskoga sjevera i juga. Ovdje, naravno, ne mislim samo na smjer Dubrovnik-Zagreb i obratno, već i na slavonsko-dubrovačke veze očitovane suradnjom u *Zori dalmatinskoj* za Kaznačićeva urednikovanja, s Bosnom. I. A. Kaznačić prevodi Jukićeve tekstove

o Bosni na talijanski jezik (ne spominjem ovdje izuzetno žive dubrovačko-dalmatinske veze koje su i prije postojale), preko Antuna Kazalija povezanost s preporodom u Hrvatskom primorju i Franom Kurelcem, te posebice veze dubrovačkih preporoditelja Pucića i Kazalija s karlovačkim preporoditeljskim krugom na čelu s Josipom Vranicanijem i Abelom Lukšićem. Dubrovčani su se javno zauzimali za dignitet hrvatskoga jezika, ističući vrijednost hrvatske književne baštine koja je nastajala u Dubrovniku, te objavljivali rukopisna djela tih starih hrvatskih pisaca. Dali su značajan doprinos konstituiranju nacionalne književnosti, nacionalne povijesti i historiografije, arhivistike, bibliotečne djelatnosti. Zauzimali se i provodili, istina ne dosljedno, Gajev hrvatski pravopis. Autor prve antologije starih hrvatskih pisaca poslije *Ranjinina zbornika* bio je Orsat Pucić. I Kazali je šezdesetih sastavio jednu miniantologiju narodnih, pretežito lirskih pjesama.⁴⁰ Dubrovčani su bili urednici značajnih zadarskih časopisa toga doba, Ivan August Kaznačić preporoditeljske *Zore dalmatinske*, Kazali *Glasnika dalmatinskog* i njegova talijanskog parnjaka *L'Osservatore dalmato*. Pokrenuli su u Dubrovniku listove *Rimembranze della settimana* i *L'Avvenire*, tada jedini list na hrvatskome jugu, godišnjak *Dubrovnik cviet narodnog književstva* koji je imao književno-preporoditeljsku zadaću, a naslijedio ga je *Dubrovnik, zabavnik narodne štionice*. Dubrovački preporoditelji Kazali i Pucić potpisuju prve hrvatske prepjeve Homera. Kazali je prvi prevodilac Shakespearea i Byrona na hrvatski jezik, on i I. A. Kaznačić prvi su hrvatski prevoditelji Hugoa. Pioniri su recentne književne kritike na jugu Hrvatske. Suradivali su u svim značajnim hrvatskim časopisima toga preporodnoga doba. Pobjeda preporodne ideje koja se povezuje s afirmacijom hrvatskoga narodnog imena na specifičan je način oživotvorena i u Dubrovniku.⁴¹ Bez obzira na činjenicu da su među nosiocima hrvatskog preporoda u Dubrovniku bila i dva zagovornika srbokatoličke ideje Orsat Pucić i Matija Ban, te na pojavu različitoga nazivanja svoga narodnoga jezika, dubrovački preporoditeljski krug afirmirao je u Dubrovniku spoznaju o pripadnosti hrvatskome narodu, kao i spoznaju o jedinstvenoj političko-teritorijalnoj zajednici s ostalom Hrvatskom. Očitovalo se to na najsvečaniji način prigodom podignuća Gundulićeva spomenika, snažnom manifestacijom hrvatske misli 1893. godine u Dubrovniku, iako je većina nositelja preporoda u Dubrovniku umrla koju godinu prije. Prisutan na toj svečanosti, Franjo Rački bio je dirnut »onoliko probuđenoj hrvatskoj svijesti, koja se izrazuje živahnosti južne naravi«. Tim je povodom pisao Strossmayer Račkome:

»Hvala Bogu, kako čujem, stvar se je u Dubrovniku i u Dalmaciji obavila lijepim uspjehom u prilog našoj hrvatskoj ideji.«⁴²

BILJEŠKE

¹ Stjepan Kastropil, »Jedno dosada nepoznato pjesničko djelo Đura Ferića na našem jeziku«, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 4-5(1956):401-416.

² Jakša Ravlić, »O prvom izdanju Gundulićeva Osmana (1826)«, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 4-5(1956):705-718.

³ Uvodni esej Luka Stullija u izdanju *Le tre descrizioni del terremoto di Ragusa, Gradi, Rogacci, Stay*. Versione dal latino. Venezia 1828.

⁴ Ivan Pederin, »Dubrovački ilirac Antun Kaznačić«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU* 24-25 (1987):161-170.

⁵ Antun Kaznačić, »Nadhvala plemenitoj uspomeni D. Jurja Gvozdenice ili Fericha Dubrovčanina«, *Zora dalmatinska* 2/25, 26, 27(1845):193-195, 209-211, 218-219.

⁶ Slavica Stojan, »Tommaseo u Dubrovniku«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 30(1992):130.

⁷ Odgovor mu je objavljen (na intervenciju Nikole Tommasea glavnome uredniku Marku Kažotiću) tek u 85. broju *Gazzette di Zara* 1839. godine.

⁸ Slavica Stojan, »Tommaseo u Dubrovniku«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 30(1992):128.

⁹ Ivan Trnski, »Dopis iz Trsta«, *Danica ilirska* 5/48(1839):72.

¹⁰ Mladi Mato Vodopić naveo je u svom prvom objavljenom djelu *Prorocjanstvo guslara od Scjabe ispugnano*. U Dubrovniku: Slovočesctniza Martekini 1845., kao motto stihove Kaznačićeva prepjeva Manzonijeve pjesme *Peti svibnja*.

¹¹ Luko Zore, »Naš jezik tijekom naše književnosti u Dubrovniku«, *Dubrovnik, zabavnik narodne štioničice* 3(1871):214.

¹² Pismo L. O. Gučetića A. T. Brliću iz Dresdena na 5. veljače 1849. O tome vidi: Franjo Maixner, »Pisma Lukše Gučetića A. T. Brliću«, *Građa* 16(1948):17.

¹³ Tako je on, na užasavanje Kaznačićevo, objavio *Povist od života kraljice Olive Cesara Julijana* in tre pagine 16. »Ova povist bi od davna ne zna se od koga upisana i utještena u Dalmaciji, s česa Martekini je pritiještio za razgovarati babe i penzorice.«

¹⁴ »Zbirčicu glasovitih Dubrovčana s udjelanijem slikam i životim talijanski pisanijem u osam razdjelaka. Kako rijet ću na svrhu ovog lista, koja će slijediti, želio sam da ova zbirčica uzimade i živote slovinski prinošene ili upisane, nu moja požuda nije mogla pristupiti prid moždani Martekina.« Pismo A. Kaznačića Stanku Vrazu od 15. III. 1842. R 3981b NSB.

¹⁵ S. Stojan, »Tommaseo ...«; 130.

¹⁶ *Danica ilirska* 2/20(1836):20.

- ¹⁷ »Na grob p.o. Franje Appendinia«, *Danica ilirska* 3/47(1837):47.
- ¹⁸ Prigodom boravka u Dubrovniku Ljudevita Gaja, zajedno s Antunom Mažuranićem oni su iz žive Kaznačićeve zauzetosti bili osvjedočeni o ulozi Feričevoj u odgoju njegove generacije mladih dubrovačkih intelektualaca. O tome piše Mažuranić u bilješci koju je donio uz Feričevu hrvatsku pjesmu »Uzetje Očakovo« koja je osvanula na počasnom prvom mjestu časopisa *Kolo* u drugoj godini njegova izlaženja 1842.
- ¹⁹ J. P. Šafarik, »Razsudak najnovijih plodovah slovesnosti ilirske«, *Danica* 52(1838):208.
- ²⁰ Pismo Stanka Vraza Antunu Kaznačiću objavljeno u *Viencu* 37(1890):593.
- ²¹ Antun Kaznačić Gaju iz Dubrovnika 14. I. 1843, R 4702b NSB; Slavica Stojan, »Dubrovkinja Jelena Pozza Sorgo i sudbina *Pjesni razlike* Dinka Ragnine iz 1536. godine«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 35(1997):185-193.
- ²² U to je vrijeme nastala i pjesma Antuna Kaznačića »Josipu knezu Jelačiću banu trojedne kraljevine Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinske godine 1849«. Pjesmu »Na slavu Jelačića bana« objavio je Pucić u *Danici ilirskoj* 15(1849):73. Stihove u povodu Jelačićeva dolaska u Dubrovnik, koji se očekivao krajem 1848. ali do kojeg tom prigodom nije došlo, sastavio je Mato Vodopić »Za čestitoga došašća u Dubrovnik priuzvišenoga i priplemenitoga gospodina kneza Josipa Jelačića, bana hrvatskoga, slovinskoga i vladara Dalmacije Pjesan« u: *Skup od razlikijeh pjesni slovinskih spjevane od D. Mata Vodopića*. R 5219 NSB.
- ²³ Antun Kaznačić »Gospodinu Teodoru Petranoviću, umnomu razploditelju ilirskoga jezika«, *Danica ilirska* 35(1839):35; Antun Ročić, »Koleda u Dubrovniku«, *Danica ilirska* 42(1839): 42, u kojoj je objavio pjesmu »Priateljlu kolenda« Antuna Kaznačića.
- ²⁴ Antun Kaznačić, »Varka«, *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* 6(1843):6.
- ²⁵ Knez Orsat Pucić, »Dopisi iz Italije«, *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* 33(1843):33-35.
- ²⁶ U drugom broju toga godišta uredništvo mu je objavilo pjesmu »Vila pjevačica«, a u broju 12 izišao mu je napis pod naslovom »Pobožnost i književnost«, dok je u 32. broju objavljena pjesma Đore Držića iz Pucićeve *Antologije slavjanske* koju su mu izdali bečki mekitaristi te iste godine.
- ²⁷ Antun Kaznačić, »Piesan Dubrovniku. Ivana Gundulića *Osman* u Zagrebu pritisnut g. 1844«, *Danica Horvatska, slavonska i dalmatinska* 14(1845):14.
- ²⁸ Orsat Pucić, »Dubrovniku«, *Danica Horvatska, slavonska i dalmatinska* 35(1848):144.
- ²⁹ *Quinta Horacia Flaka pjesni lirične*. Dubrovnik: Martecchini 1849.
- ³⁰ Slavica Stojan, »Dubrovački suradnici Zore dalmatinske«, *Zadarska smotra* 44/3-4(1995):331-339.
- ³¹ F. Maixner, Pisma ...
- ³² Ivo Banac, »Vjersko »pravilo« i dubrovačka iznimka: geneza dubrovačkog kruga »Srba katolika«, *Dubrovnik* 1/1-2(1990):206.
- ³³ *Pjesne Meda Pucića*. U Karlovcu: Naklada tiskarskog i književnog zavoda Abela Lukšića 1862.
- ³⁴ *Biblioteca di fra Innocenzo Ciulich nella libreria de RR. PP: Francescani di Ragusa*. Zara 1860 (tiskano kao dodatak listu *L'Osservatore Dalmato*).

- ³⁵ Franjo Rački, »Pismare i knjižnice Dalmacije«, *Rad JAZU* 26(1874):183-184.
- ³⁶ Ivo Perić, »Franjo Rački i Dubrovnik«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 32(1994):146.
- ³⁷ Ivo Perić, »Niko Veliki Pucić kao političar i kulturni djelatnik«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 31(1993):165.
- ³⁸ I. Perić, »Niko Veliki Pucić«: 165.
- ³⁹ I. Perić, »Niko Veliki Pucić«: 186.
- ⁴⁰ Antun Pasko Kazali, »Popievke i začinke«, u: *Vienac uzdarja narodnoga O. Andriji Kačiću Miošiću na 100-u godišnjicu smrti*. Zadar: Društvo Matice dalmatinske 1861: 149-162.
- ⁴¹ Vinko Foretić, »Prva faza hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji (do sredine 19. stoljeća)«, *Kolo* 10/8-9(1966) 160.
- ⁴² Istaknuo I. Perić u: »Franjo Rački i Dubrovnik«: 155.